

להלכה. או משום שהיה לו במקום הזה לתפוס דעת שמואל ולא רב, כדי לקיים דברי ר' יוחנן, רבו המובהק אחר שעלה לא"י. וק"ל. (בדרך טובים)

'הנוטע את כרמו שש עשרה אמה על שש עשרה אמה — מותר להביא זרע לשם. אמר רבי יהודה: מעשה בצלמון באחד שנטע את כרמו שש עשרה על שש עשרה אמה והיה הפך שער שתי שורות לצד אחד וזורע... והתירוהו' — שיטת הרשב"ם והתוס' כאן, שאם לא הפך את הענפים, גזרו להחשיבו 'כרם', כאילו נטוע בתוך ט"ז אמה, הגם שמדין תורה מודדים ט"ז מן העיקר ולא מן הענפים, אסור מדרבנן לזרוע ונחשב ככרם. ולפיכך, כאשר הפך את השער ובא לזרוע במקום הניר, צריך להרחיק ד' אמות כדין הבא לזרוע מחוץ לכרם.

ואולם מדברי הרמב"ם (בפירוש המשנה — כלאים ד,ט. וכן משמע מחיבורו, שלא הזכיר כלל הפיכה) מבואר, שאין הענפים מפסידיים את ההפסק, וזה שהפך — כדי שיוכל לזרוע כולו, כי תחת הענפים ממש — אסור לזרוע. ואין צריך להרחיק כדי עבודת הכרם. (ע' חזו"א כלאים י,יא. ומש"כ שזורע את כולו, כלומר, מלבד ו' טפחים שמרחיק סמוך לגפן כגפן יחידית. (או ג' טפחים — לדעת ר"ע. כלאים ו,א). וכן כתבו הר"ד כאן והר"ש והרב מברטנורא — כלאים שם. וע"ע רש"י כאן ולהלן פג. ובהגהות ר"ש מדעסויא; ובחזו"א חו"מ לקוטים לדף פב: ואיסור זריעה תחת הענפים ממש — כתבו התוס' שהוא מדרבנן. ומגדולי הפוסקים היו שהתירו כשהענף גבוה י' טפחים (ובגפן בודדת — ו' טפחים). וע' בזה להלכה ולמעשה בחזו"א כלאים יג,ח ובשו"ת שבט הלוי ח"ח רלד, ב).

דף פג

'כרם הנוטע על פחות מד' אמות אינו כרם, דברי רבי שמעון. והכמים אומרים: כרם, ורואין את האמצעיים כאילו אינן' — הרשב"ם כתב בסברת חכמים, שחומרא היא לענין כלאים. ואמנם לעיל (לז): תלה ר' יורא באותה מחלוקת את דין המוכר אילנות רצופין — האם יש לו קרקע, שרואים האמצעים כאילו אינם, או כיון שעומדים ליעקר, אין לו קרקע.

ואמנם, לפי מה שכתב הרא"ש שם (בדעת הר"ף) שרבא חלק על ר' יורא, ולשיטתו, כולם מודים לענין קניה שלא קנה קרקע — אתי שפיר. (עפ"י רש"י. וע' בחדושי ר' מאיר שמחה שהעיר משם ולא תרץ. וע"ע במש"כ שם). וע' שו"ת רשב"א ח"ז קפח — שנהגו לסמוך על ר"ש לזרוע בכרם כאשר אין בין תלם לתלם ד"א).

'הרכובה שבגפן — אינו מודד אלא מעיקר השני' — הר"ש משאנץ (כלאים ז,א) פרש רכובה לשון הרכבה, כרשב"ם, אלא שפרש 'מן העיקר השני' — מן היחור המורכב, שהוא פחות עבה מהעיקר הראשון, המקורי.

'בעי רבי ירמיה: מכר לו שלשה בדי אילן מהו? אמר ליה רב גביהה מבי כתיל לרב אשי: ת"ש דתנן המבריך ג' גפנים ועקריהן נראין... — מבואר בלשון הראשונים ז"ל, שברוב ההברכות מכסים את העיקר באדמה, ויוצאת גפן אחת. ולפעמים משאיר גם את העיקר. וזהו 'ועיקריהם נראים' — שצורת ההברכה היתה כזו שהעיקר נראה, כלומר, הברכה של הוצאת שני גפנים. והשמיענו כאן שנחשבים הם ה' גפנים אף על פי שיוצאין שני גפנים משורש אחד. (וכן פרש הראב"ד — הל' כלאים ו,ט).

(ואולם הרמב"ם שם) פרש שהנידון על צירוף העיקרים עם הכרם (לענין שיעור הרחקת הזרעים

מהם), ולשיטתו נראה שאין סופו לחתכן אלא מניחו כך שינק מן העיקר ומן השרש החדש, ולפיכך דנים את העיקר כנטפל לכרם. וגם הספק שנסתפקו כאן בג' בדי אילן, צריך לומר שכך מדובר — שהבריכם ולא חתכם מעיקרם, והספק אם קנה קרקע של עיקרים הראשונים, (או שהעיקרים נטועים כהלכתם וההברכות רצופות מדי או מפוזרות, והספק אם קנה קרקע משום העיקרים), ופשטו מכאן שנחשב ג' אילנות על ידי העיקרים הראשונים, וקנה עבורם קרקע. — עפ"י 'חזון איש' כלאים יג, יב. ולא הבנתי מה שנראה מלשונו שלפי רשב"ם מדובר שחתך את הזמורה מן העיקר, שא"כ מה חידוש בדבר, ומאי שייטא לספק דג' בדי אילן?.

'בעי רב פפא...' — נראה מדברי התשב"ץ (ח"ב רעב, דף מ 2) שגרס: **'שנים בתוך שדה ואחד על המצר, שנים בתוך המצר ואחד בתוך שדה. שנים בתוך שלו ואחד בתוך של חברו, שנים בתוך של חברו ואחד בתוך שלו.'**

(ע"ב) 'בעא מיניה הלל מרבי' — שמא הלל זה היה נינו של רבי (בנו של ר' יהודה נשיאה, בן רבן גמליאל, בן רבי), וראה רבי בני רבעים. והוא דור עשירי להלל הזקן ('הבבלי') — ראשית משפחה קדושה, וזה הלל האחרון שבו נסתיימה שושילתא דר"ג (לשון הגמרא בגטין נז:), ולא נודעה עוד אם נשאר לה שם ושארית בארץ. (ריעב"ץ. והגר"א חבר בהגהותיו הגיה: 'בעא מיניה הלל מרביא').

'ארז ביניהן מהו... אמר ליה: קנה וקנה' — נראה פשוט שדוקא ביניהם קנה, אבל היה בשטח שמחוצה להן, בכמלא אורה וסלו, כיון שאף הזריעה אינה שייכת ללוקח — ודאי אותו ארז שייך למוכר. (חדושי ר' מאיר שמתה. ועע"ש).

'מכר לו חטין יפות ונמצאו רעות — הלוקח יכול לחזור בו' — מדובר כשהם ראויים לאכילה, שאם לא כן, אין כאן מכירה כלל ושניהם חוזרים. (אילת השחר. והעיר שיש אופנים שכשמכר לו גרוע, אי אפשר לחזור אלא שמשלם את ההפרש — ע' ביצה ז).

עיונים חדשים ('בדרך טובים')

'וכרב יוסף מי לא תנן, ר"מ ור"ש אומרים... אפילו הכי מעשה עדיף' — לכאורה היה לו לתרץ דסתם רבי כר' יהודה, ששנה כדבריו בראשית הדברים 'הנוטע את כרמו ט"ז אמה על ט"ז אמה...', וגם זה נחשב כסתם להלכה (עיין ריש ביצה ועוד). ואולי קים ליה לש"ס דדברי ר' יהודה הן. ואולי כך יש לגרוס: 'דברי ר' יהודה. ואמר ר' יהודה מעשה...'. והגם דבעירובין (מו:): אמרו דהלכה כר' יהודה לגבי ר' מאיר ולגבי ר' שמעון, אפשר דלגבי שניהם כאחד אין הלכה כמותו. אמנם יתכן שידע כאן הש"ס הא דפסק רב בפירוש בירושלמי דכלאים כר"מ ור"ש. ולכן לא תירץ דסתמא עדיף או דהלכתא כר' יהודה בעלמא, דבאמת אינו כן בנ"ד. אמנם התירוץ דמעשה עדיף שייך גם אם אינו הלכה, והיינו, דאף שאין למדין מאותו מעשה הלכה לענין כלאים, דשמא מעשה שהיה כך היה ופחות מכאן ג"כ היו מתירים (עתוס' כאן), מ"מ חייבים ללמוד משהו מאותו מעשה, והיינו דיש בדבר חכמה וטעם להרחיק כל כך בלא לבטל הצירוף, ובאמת 'על פי חכמים עשה' (כמוש"כ התוס'), אך לא מצד דיני כלאים אלא עפ"י

חכמת אומנות החקלאות — שגם סודותיה מצויים ביד חכמי התורה — הבאה לידי ביטוי בהלכה שבכאן. אמנם כיון שבכלאים הלכה כר"מ ור"ש, הרי בסיכום הדין אצלנו מד' עד שש עשרה. והכל עולה יפה בס"ד. ועיין נמוקי יוסף בזה.

'מכר לו שלשה בדי אילן מהו' — ערשב"ם שדחה הפירוש דרצה לומר ג' בדין בג' אילנות, משום דכיון דשייר לעצמו רוב הבדים בכל אילן, שייר גם הקרקע לעצמו. — אמנם לכאורה יש לומר דתהיה נפק"מ בצירוף אותם בדים, לענין שתהיה לו זכות בכד אחד גם באילנות חדשים שיינטעו תחת אלו לכשייבשו. (וכן אם ג' הבדים פונים זה אל זה כחצובה יותר מכל האחרים, יהיה גם ביניהם שלו. ועיין).

נולדידי היה נ"ל פירוש ממוצע, מדנקט 'ג' בדי אילן' דרצה לומר ג' בדין המרוחקים באילן רחב אחד, והאמצע שייר לעצמו, דמתוך שמכרן בנפרד הרי רואה בהם ג' אילנות, ואם מרוחקים כדין יהיה לו הקרקע, ומה ששייר לעצמו בדין באמצע אינו אלא כאילן אחד שאין לו קרקע, דגם מקורבין הם זל"ו, ועוד, והוא העיקר, שאין מה שיחלק ביניהם. והו"ל כמי שמכר ג' אילנות ושייר לעצמו אילן אחד באמצע דנראה פשוט שיש לקונה קרקע והמוכר הריהו קונה אילן אחד בתוך של חברו. וראה להלן (בע"ב) 'היה ארוז ביניהם' דאינו מפסיק (לפי' רבנו גרשום, ששיירו לעצמו בפירוש, ומסתמא גם הרשב"ם מודה בזה). ואם כך בארו שהוא גדול וממין אחר, כ"ש באילן כיוצא בהם. ואף שהאמצעי ממעט שלא יהא ביניהם ד' אמות, הרי קייל"ן כחכמים בכלאים (דלעיל), דרואין האמצעיים כאילו אינן וה"ה בקנין (לד' זירא לעיל לו:).

(ע"ב) ראש ורגל בבהמה, גסה ודקה — ושלחן גבוה כעין שלחן הדיוט, כידוע בפ"ב דיומא לענין כבש התמיד שהראש והרגל יחד בכהן אחד, (אמנם בקנה בבהמה דקה כולל גם הכבד, הגם דבתמיד מפרידים וחותכין אותו, כדתנן בפ"ד דתמיד, ומצרפין אותו לדופן ימני (ודלא כרע"ב פ"ב דיומא מ"ג עיי"ש בתוי"ט) — היינו משום דמצרפין החוזה עם הגרה (=הקנה), לכך חותכין ממנו הכבד.

ומה שנסתפקו התוס' לענין לב וריאה, ולכאור' הי"ל ללמוד מן הדמיון לקרבנות שהם לעולם יחד (אף בבהמה גסה). אך יתכן שכונתם להסתפק שמהם אחד מהם טפל לחברו ואין חברו נגרר אחריי, כמו שהראש אינו הולך אחר הרגל, וק"ל).

ונבדוך חכמי המוסר: הנוטה באורח מוגזם לראש, היינו לחכמה מופשטת ועולם האצילות, צריך לילך לקצה האחר ולהרגיל עצמו ברגל — בעולם העשייה, כדי שיבא לדרך המיצוע שהיא דרך ה' דרך הטובה והישרה. וק"ל.

וביסודות: — ראש היינו אש העולה למעלה, והוא חם ויבש — והרגל יסוד העפר (קר ויבש). וכן הקנה (הריאה) — יסוד האויר (חם ולח) מול הכבד שממנו הדם — יסוד המים (קר ולח). ואכמ"ל. והענין בחכמת האמת קשור אל הכלל שאבא (חכמה שבראש) יסוד ברתא (המלכות, הנקראת גם רגל). וכן אל הכלל ש'כל הגבוה יותר (יכול ורשאי שיהא) יורד מטה מטה ביותר' ואכמ"ל.

דף פד

'דאמר ליה: אילו לא אוניתן לא הוה מצית הדרת בך, השתא דאוניתן מצית הדרך בך?' — מלשון זו דקדק רבנו יונה, שהמקח לא נתקיים עד עתה, שרוצה בו הלוקח, אבל בשעה שהוקר עדיין המקח לא נתקיים. כי אם היינו אומרים שהמקח נתקיים למפרע (כשנאות הלוקח לקחתו)